

undergår forståelsen af, hvad der er henholdsvis venstre og højre, en gradvis forandring.

Bogen indeholder som sagt betydelige mængder information og er et væsentligt skridt fremad i kumulativ statskundskab. Lad mig afslutningsvis pege på nogle af bogens mangler. Grundlæggende er problemet, at der ikke er en teori, der kan forklare den forskellige udvikling i de tre lande, der undersøges. Den teoretiske ramme i bogen er simpelthen, at strukturelle faktorer påvirker individets holdninger og adfærd, men det er ikke lykkedes at integrere undersøgelsens resultater i en overordnet teori. Bogen kommer således til at demonstrere behovet for en overordnet teori om politisk forandring. Et andet kritikpunkt er allerede berørt og diskuteres også kort i bogen. Undersøgelsen tyder på, at kontekstuelle faktorer spiller en afgørende rolle for politiske værdier og adfærd. I dette projekt har man imidlertid ikke målt disse faktorer, for eksempel sociale faktorer som ledelse, netværk osv. Survey-metoden er måske uegnet til at gøre det, og dette rejser et metodologisk problem af samme størrelse som det ovenstående teoretiske.

Til sidst kan man ærgre sig over, at forskningens hjul drejer sig langsomt, navnlig i tilfælde som dette, hvor der er tale om en antologi. Undersøgelsen slutter i 1979, og selv om enkelte af forfatterne supplerer med yderligere, senere materialer fra andre undersøgelser, savner vi at få beskrevet udviklingen i 1980'erne. Her kan man som dansker dog trøste sig med, at denne periode er meget velbeskrevet blandt andet gennem Palle Svenssons og Lise Tøgebys undersøgelser.

Kritikken viser nogle af begrænsningerne i store internationale surveyprojekter. Nogle af disse mangler kan måske afhjælpes i andre projekter. Der er dog grund til at glæde sig over, at der her foreligger en overordentlig god dokumentation for udviklingen i de tre lande og en fremragende oversigt over den politologiske litteratur om politiske adfærd og holdninger. (Lad så være, at der er en ombrydningsfejl i litteraturlisten).

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

Kurt Klaudi Klausen og Torben Hviid Nielsen (red.), *Stat og Marked: Fra Leviathan og usynlig hånd til forhandlingsøkonomi*, København: Jurist- og økonomiforbundets Forlag, 1989, 283 s.

Denne antologi er ét resultat blandt flere fra arbejdet på Center for offentlig organisation og styring (COS). Forskerne bag arbejdet har ifølge forordet indgået i »en løst koblet gruppe«. Hver artikel former sig angiveligt som en behandling af centrale teoretiske tanker om forholdet mellem stat og marked. Disse »centrale« betragtninger spænder vidt – fra Adam Smith over utilitarisme, marxistisk teori, Max Weber, public choice-teorier til tanker om blandingsøkonomi og forhandlingsøkonomi og til slut om »den tredje sektor«, frivillige organisationer mellem stat og marked.

undergår forståelsen af, hvad der er henholdsvis venstre og højre, en gradvis forandring.

Bogen indeholder som sagt betydelige mængder information og er et væsentligt skridt fremad i kumulativ statskundskab. Lad mig afslutningsvis pege på nogle af bogens mangler. Grundlæggende er problemet, at der ikke er en teori, der kan forklare den forskellige udvikling i de tre lande, der undersøges. Den teoretiske ramme i bogen er simpelthen, at strukturelle faktorer påvirker individets holdninger og adfærd, men det er ikke lykkedes at integrere undersøgelsens resultater i en overordnet teori. Bogen kommer således til at demonstrere behovet for en overordnet teori om politisk forandring. Et andet kritikpunkt er allerede berørt og diskuteres også kort i bogen. Undersøgelsen tyder på, at kontekstuelle faktorer spiller en afgørende rolle for politiske værdier og adfærd. I dette projekt har man imidlertid ikke målt disse faktorer, for eksempel sociale faktorer som ledelse, netværk osv. Survey-metoden er måske uegnet til at gøre det, og dette rejser et metodologisk problem af samme størrelse som det ovenstående teoretiske.

Til sidst kan man ærgre sig over, at forskningens hjul drejer sig langsomt, navnlig i tilfælde som dette, hvor der er tale om en antologi. Undersøgelsen slutter i 1979, og selv om enkelte af forfatterne supplerer med yderligere, senere materialer fra andre undersøgelser, savner vi at få beskrevet udviklingen i 1980'erne. Her kan man som dansker dog trøste sig med, at denne periode er meget velbeskrevet blandt andet gennem Palle Svenssons og Lise Tøgebys undersøgelser.

Kritikken viser nogle af begrænsningerne i store internationale surveyprojekter. Nogle af disse mangler kan måske afhjælpes i andre projekter. Der er dog grund til at glæde sig over, at der her foreligger en overordentlig god dokumentation for udviklingen i de tre lande og en fremragende oversigt over den politologiske litteratur om politiske adfærd og holdninger. (Lad så være, at der er en ombrydningsfejl i litteraturlisten).

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

Kurt Klaudi Klausen og Torben Hviid Nielsen (red.), *Stat og Marked: Fra Leviathan og usynlig hånd til forhandlingsøkonomi*, København: Jurist- og økonomiforbundets Forlag, 1989, 283 s.

Denne antologi er ét resultat blandt flere fra arbejdet på Center for offentlig organisation og styring (COS). Forskerne bag arbejdet har ifølge forordet indgået i »en løst koblet gruppe«. Hver artikel former sig angiveligt som en behandling af centrale teoretiske tanker om forholdet mellem stat og marked. Disse »centrale« betragtninger spænder vidt – fra Adam Smith over utilitarisme, marxistisk teori, Max Weber, public choice-teorier til tanker om blandingsøkonomi og forhandlingsøkonomi og til slut om »den tredje sektor«, frivillige organisationer mellem stat og marked.

Antologier er jo ofte heterogene, både emnemæssigt og når det drejer sig om bidragenes krav til læsernes forudsætninger. Denne antologi danner ikke nogen undtagelse. Der er dog flere bidrag, som imødekommende inviterer en ikke alt for indforstået læser indenfor. Det gælder således Jesper Jespersens bidrag om Adam Smith.

Det samme kan ikke helt siges om Tage Bilds artikel om Max Weber, dertil er stoffet for komprimeret. Men bidraget hører til antologiens bedste, fordi det byder på en spændende og perspektivrig tolkning af Weber. Webers stadig voksende position i samfundsvidenskaberne er ikke mindst skabt over omvejen til USA, men denne omvej har betydet, at noget af det anti-positivistiske og meget historiserende, man kan finde hos Weber, er blevet barberet væk. Weber lagde ifølge Bild vægt på, at samfundsvidenskab ikke er »Gesetzeswissenschaft«, men »Kulturwissenschaft«. Bild læser Weber som en socialøkonom tilhørende den (nu nærmest uddøde) tyske historiske skole, der var i modsætning til den naturalistiske økonomiske nationaløkonomi i England. Den tyske historiske skole så økonomien i en konkret, historisk institutionel helhed. Heri blev inddraget blandt andet moralske og politiske momenter. For Weber var de historisk betingede rationalitetskonflikter i den vestlige verden særligt centrale. Rationalitet opløste sig for Weber i en række forskellige betydninger, som kunne være i konflikt med hinanden.

I Bilds indholdsmættede gennemgang af Weber betones det videre, at ideen om et i sig selv hvilende marked er helt fremmed for Weber. »En historisk virkelig økonomi vil altid være et konfliktfyldt mix mellem markedsrationalitet og politisk indholdsbestemte, dvs. i videste forstand *magtgivne* former for materiel rationalitet«. Weber forfulgte disse rationalitetskonflikter overalt i samfundsinstitutionerne, og Bild forsøger med egne opdaterede eksempler at give prøver på Webers fortsatte aktualitet. Meget hos Weber kan være frugtbart i forbindelse med nyinstitutionalismen og den øgede historiske interesse, som præger disse år. Bilds artikel er fortjenstfuld, og egentlig kunne man ønske, at Bild kunne få lejlighed til at skrive en bog, der dels gav en mere grundlæggende introduktion til Weber, og dels diskuterede ham i relation til aktuelle forskningsdiskussioner og -temaer.

Ikke alle bidrag når disse to bidrags niveau, hverken når det som for Jespersen drejer sig om at invitere forudsætningsløse læsere indenfor eller som for Bild om at få sagt noget væsentligt. Anvendelsesmulighederne for artiklerne er derfor varierende. Blandt de artikler, som imidlertid også når et vist niveau er Håkan Arvidssons og Lennarts Berntsons artikel om samfund og stat i marxistisk teori, mens Torben Hviid Nielsens bidrag om utilitarismen nærmest virker som et ikke alt for redigeret udvalg af notater undervejs i et i øvrigt meget spændende afhandlingsarbejde.

Klaus Nielsens og Ove K. Pedersens artikel om forhandlingsøkonomi har på trods af, at begge forfattere har erfaringer som dagbladsjournalister heller ikke meget til fælles med en kioskbasket. Men kan man forlige sig med den noget sammensyede struktur og et sprog, som på mig af og til virker opstyltet, kan man finde et spændende forsøg på at indkredse og begrebsliggøre institutionaliserin-

gen af forhandlingsøkonomi – et emne, som ikke er alt for belyst i samfundsvidenskaberne. Forfatterne siger selv, at det drejer sig om

»en tendentiell udviklingsdynamik, der leder fra blandingsøkonomi ... mod forhandlingsøkonomi. Vi definerer *forhandlingsøkonomi* som et samfund, hvori en væsentlig del af resourceallokeringen besluttet gennem institutionaliserede forhandlinger mellem en række selvstændige beslutningscentre i stat, organisationer og virksomheder, som via institutionelle rammer og diskursive processer udvikler fælles problemopfattelser og integreres i forhandlingsspil, der muliggør kompromiser.

Vi vil hævde, at det danske samfund i stigende grad antager karakter af forhandlingsøkonomi som oven for defineret. Det er ikke blot en væsentlig, men også en voksende del af fordelingen af samfundets ressourcer, der hverken besluttet på markedet via enkeltaktørers ageren på markedet eller gennem autonom beslutningstagen af offentlige myndigheder.

I stedet træffes beslutninger efter institutionaliserede forhandlinger mellem involverede interessenter, der frem for at binde hinanden ved offentlig eller privatretlige afgørelser og kontrakter binder hinanden gennem diskursive og politiske imperativer.« (s. 175)

Dette citat redegør både for artiklens emne og giver en prøve på forfatternes sprog. Artiklen er i øvrigt tungtlastet med alligevel alt for korte referencer til en bred vifte af samfundsvidenskabelige diskussioner. Artiklen er mest spændende og perspektivrig i sit forsøg på at skrive historie om sit emne og i sit forsøg på at udvikle begreber. Forfatterne er her ude i et meget væsentligt ærinde.

Kurt Klaudi Klausen beskæftiger sig også med et aspekt af den samfundsmæssige allokering, som ikke er så velbehandlet i samfundsvidenskaberne, nemlig de frivillige organisationer mellem stat og marked. Disse frivillige, non-profit orienterede organisationer spiller af grunde, som følger af vores historie en stor rolle i netop Danmark, og det er fortjenstfuldt at gøre opmærksom på denne rolle og forsøge *at teoretisere* over den. Noget andet er, at det historiske perspektiv måske er lovlig kort slået an hos Klausen, ligesom man kunne håbe på, at der en anden gang kommer mere empiri på end her, hvor forfatteren først og fremmest har villet slå *temaet* an. Dette bidrag kan kaldes noget af et pionerarbejde, det er velskrevet og har en egen gedigenhed, også selv om man til tider kan mene, at forfatteren er for positiv over for sit emne. Først en mere omfattende forskning kan vel belyse fordele og problemer ved »den tredje sektor«, så man kan begynde at vurdere denne allokeringsform mere fordomsfrit.

Ud over de nævnte bidrag rummer bogen en mere introducerende artikel om public-choice-teorier af Karl-Henrik Bentzon samt en indledende artikel ved redaktørerne.

Man kan savne et mere præcist og samlet sigte med bogen. Titlen kan også forekomme lidt misvisende; det er nemlig begrænset, hvad vi læser om især staten. Der er således ikke nogen artikel om de nyeste tendenser i statsteori. Det er spredt i bogen, man må finde nogle guldkorn – og der er virkelig nogle – i en lidt ujævn fordeling.

Tim Knudsen
Institut for Samfundsfag og Forvaltning